

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження
ХОЛОДКОВОЇ ОЛЕНИ СЕРГІЇВНИ
«ПОЕТИКА СОЛЬНИХ ТА АНСАМБЛЕВИХ СКРИПКОВИХ ТВОРІВ
Г. Ф. ТЕЛЕМАНА В КОНТЕКСТІ БАРОКОВОЇ РИТОРИКИ»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво,
галузь знань 02 – Культура і мистецтво

Актуальність теми дисертаційного дослідження О. Холодкової зумовлена декількома чинниками, які перебувають у теоретичній і практичній площинах: необхідністю пошуку адекватних аналітичних ключів для дослідження творів певного історичного етапу еволюції музичного мистецтва; зверненням до питань музичної риторики, які останнім часом не часто перебувають у полі уваги українських науковців; відсутністю ґрунтовних наукових праць, присвячених риторичному аспекту в скрипкових творах Г. Ф. Телемана, наголосимо — репертуарних, що пояснює бажання авторки як скрипальки розкрити інтенції композитора відповідно до норм стилю, грамотно прочитати музичний текст у єдності художньої та технічної складових.

Мета дисертаційного дослідження – “розкриття поетики ансамблевих скрипкових творів Г. Ф. Телемана крізь призму риторичного канону та засобів риторичної виразності, які він забезпечує” (с. 19) і сформульовані дванадцять (!) завдань визначили логіку викладення матеріалу за дедуктивним принципом. Перший розділ “Музична риторика в контексті барокової поетики” присвячений загальним питанням риторики з опорою, переважно, на іноземні джерела — старовинні трактати (підрозділ 1.1. “Трактати XVII – XVIII століть: проблема дефініції музичної риторики”) і сучасні розвідки (підрозділ 1.2. “Концепції музичної риторики в працях дослідників XX – XXI століть”). У них авторка здійснює огляд наукових позицій авторів різних століть і різних національних шкіл, точок дотику й розбіжностей на сутність і складові риторики в працях теоретиків доби Бароко й дослідників XX-XXI

століть, що виявляється надскладним завданням на матеріалі старовинних праць, зважаючи на принципову множинність і неможливість зведення чинних поглядів і підходів у єдину струнку систему, що загалом є характерним для барокової художньої практики й теоретичної думки. Із метою узагальнення О. Холодкова на матеріалі сучасних досліджень виокремлює дві категорії наукових праць: 1) ті, що переважно висвітлюють і пояснюють різні теоретичні підходи до проблематики, уводять в історичний екскурс, порівнюють думки та погляди як давніх теоретиків, так і експертів нашого часу” (с. 37); 2) дослідження, у яких теоретичні погляди на схему риторичного канону втілюються на практиці, а саме під час аналізу певної музичної проблематики – питання форми, імпровізації, виконавської інтерпретації” (с. 39-40). Коментуючи деякі положення сучасних науковців, авторка слушно зауважує, що дослідники в аналізі музичних творів часто концентруються на особливостях фігуративної риторики й афектів, залишаючи поза увагою питання диспозиції матеріалу й логіки побудови композиції, що значно звужує уявлення про риторику як підґрунтя барокової поетики. Тому, на нашу думку, в контексті Першого розділу постала цілком виправдана необхідність розкрити зміст поняття “риторичний канон” у підрозділі 1.3. “Риторичний канон у музиці”.

У контексті цього підрозділу авторка подає власне визначення музичної риторики: “Музична риторика – це система поетики, що ґрунтується на основних аспектах риторичного канону (*inventio*, *dispositio*, *decoratio*, *pronuntiatio*, *memoria*), як на рівні композиторського тексту, так і на рівні виконавської інтерпретації” (с. 56). Погоджуючись у цілому із запропонованою дефініцією і вважаючи її науковим доробком авторки, хотілось би більш чітко конкретизувати взаємини між риторикою й поетикою, адже в різних фрагментах дисертаційного дослідження риторика трактується “як підґрунтя поетики барокових творів”, “як система поетики” (с. 56), “ в контексті поетики” (с. 26).

Цілком логічним видається розмежування риторики й семіотики в підрозділі 1.4. “Диференціація риторичної та семіотичної систем”, які в трактуванні О. Холодкової постають різними системами координат, різними дослідницькими позиціями при аналізі музичних творів.

У Другому й Третьому розділах “Фантазії для скрипки соло Г. Ф. Телемана в контексті барокової риторики” та “Риторика в ансамблевій музиці Г. Ф. Телемана” дисертантка аналізує твори із застосуванням риторичного аналітичного інструментарію. Серед обраних творів — написані для скрипки / скрипок без супроводу *basso continuo*: 12 фантазій для скрипки соло / XII *Fantasie per il Violino senza Basso* Г. Ф. Телемана TWV 40:14–25 (1735), шість сонат для двох флейт або скрипок без басу / *Sonates sans Basse, a deux Flutes traverses, ou a Deux Violons, ou a deux Flutes a bec*, TWV 40:101–106 (1727) і сучасне видання чотирьох концертів для чотирьох скрипок без басу / *Concerti con 4 violini del Sigr Melante* TWV 40:201–204 (~1740–1750). Концерти аналізуються за сучасним виданням, фантазії — за уртекстом, сонати — за манускриптом. Звернення до манускриптів, залучення численних іншомовних наукових джерел засвідчує наукову обізнаність і високу наукову культуру О. Холодкової, дозволяє констатувати цінність дисертації з точки зору джерелознавства й текстології.

У процесі ознайомлення з дисертацією у рецензента виникли міркування й питання, які ні в якому разі не применшують доробку авторки, а здебільшого націлені на з’ясування певних положень роботи з накресленням подальших перспектив.

1. Перше питання стосуватиметься конкретизації взаємин між риторикою й поетикою, про що йшлося в рецензії вище. У продовження теми окреслення понять хотілось би визначити “нарацію” й “нараційність”, які часто вживаються в контексті дисертаційного дослідження. Загалом у зв’язку із поняттєвим полем зауважимо, що в дисертації авторка залучає читачів до риторичної аналітичної системи координат, що однозначно є привабливою стороною роботи, проте в деяких випадках виникають питання щодо

механізмів модерації між традиційними аналітичними системами й системою риторичною. Як Ви вважаєте, чи потрібні ці модерації?

2. Дещо хитким видається розмежування фантазій Г. Ф. Телемана на означені три типи (сюїтний, сонатний і мішаний), адже в барокову добу суворих демаркаційних ліній між багатьма інструментальними жанрами не існувало. Нотки сумніву звучать і в тексті дисертації, адже авторка зауважує, що цей поділ вельми умовний (с. 122). Обґрунтуйте, прошу, його доцільність, якщо у фокусі Вашої уваги перебувають інвенторство, винахідливість і фантазійність, які утворюють генетичний код жанру фантазії.

3. Доцільним з аналітичної точки зору вбачається визначення алгоритму риторичного аналізу (способу аналізу, як указано на с. 134), що було б корисним у теоретичній і практичній площині.

Ще раз підкреслимо, що науковий доробок авторки вельми значний, концентровано викладений у положеннях наукової новизни, а саме: у дисертації виявлено шляхи формування концепції музичної риторики в історичних джерелах; обґрунтовано аналітичну концепцію риторичного канону в музиці; запропоновано загальну дефініцію музичної риторики; здійснено диференціацію риторичної та семіотичної систем; розкрито принципи поетики в скрипкових фантазіях, дуетних скрипкових сонатах і концертах для чотирьох скрипок без супроводу крізь призму барокової риторики; визначено форму й методи реалізації риторичного *inventio* в скрипкових фантазіях Г. Ф. Телемана; продемонстровано принципи реалізації засобів фігуративної та ономатопеїчної риторики на прикладі Концертів для чотирьох скрипок без супроводу Г. Ф. Телемана.

Додамо: внесок О. Холодкової в українське музикознавство, окрім визначених у дисертації пунктів новизни, полягає в розширенні уявлень про музичну риторику, зокрема артикуляції тих її аспектів, які стосуються композиції, будови форми, стилю, а також залучення до наукового обігу іншомовних наукових джерел.

Результати дисертаційного дослідження, поза сумнівом, мають велику теоретичну цінність для подальших наукових досліджень, а також цінність практичну, зокрема у вимірі виконавського мистецтва для з'ясування природи й характеру композиторських інтенцій у творах барокової доби.

Матеріал дисертації викладений логічно й послідовно, на високому методологічному й науково-теоретичному рівнях. Висновки ґрунтовні, вичерпні, відповідають пунктам сформульованих завдань. Додатки містять пояснювальні схеми, які значно спрощують сприйняття інформації та підвищують пізнавальну цінність роботи.

Оформлення дисертаційного дослідження відповідає необхідним вимогам. Список використаних джерел містить 249 позицій, із яких 172 — іноземними мовами, що свідчить про влаштованість дисертації до європейського наукового контексту.

Дисертаційне дослідження оформлене з дотриманням необхідних вимог, посилання (цитати або парафрази) на наукові джерела коректні, ознак порушення академічної доброчесності не виявлено.

За темою дисертації опубліковано чотири статті, три з них – у фахових виданнях, затверджених МОН України, одна – у зарубіжному науковому журналі «Copernicus. De Musica». Матеріали дисертації мають достатню кількість апробацій на науково-практичних конференціях міжнародного та всеукраїнського рівнях.

Резюмуємо: дисертаційне дослідження Холодкової Олени Сергіївни «Поетика сольних та ансамблевих скрипкових творів Г. Ф. Телемана в контексті барокової риторики», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво, є цілісним, концептуальним, актуальним, завершеним і науково обґрунтованим дослідженням, що містить наукову новизну. Це відповідає чинним вимогам пп. 6, 7, 8, 11 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження

ступеня доктора філософії», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Уважаємо, що Холодкова Олена Сергіївна заслуговує присвоєння ступеня доктора філософії в галузі знань 02 Культура і мистецтво, за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Завідувач кафедри композиції та інструментування
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Ганна САВЧЕНКО